

การค้นหาครัวเรือนยากจนเชิงรุกด้วยกระบวนการประชาคมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในระดับพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย*

วีระนุช แยมยิม¹ ปิยะนุช เหลืองงาม² แพรวนภา เรียงริลา³

ภัทร์ สาทสินธุ์⁴ พีรภัทร ฉัตรพิบูลย์ภูเวียง⁵ หัวทิพย์⁵

(วันที่รับบทความ: 3 ธันวาคม 2566; วันแก้ไขบทความ: 26 มีนาคม 2567; วันตอบรับบทความ: 2 เมษายน 2567)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการค้นหาครัวเรือนยากจนเชิงรุกด้วยกระบวนการประชาคมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในระดับพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนยากจนและหนุนเสริมกลไกพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ผ่านรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีกลุ่มตัวอย่างจากครัวเรือนยากจนจำนวน 560 ครัวเรือน

ผลการศึกษาพบว่า 1) เมื่อทำการสอบถามข้อมูลครัวเรือนยากจนด้วยกระบวนการทำประชาคมแล้วจำนวนครัวเรือนยากจนคงเหลือ จำนวน 306 ครัวเรือน และมีครัวเรือนยากจนรายใหม่ที่ตกสำรวจเพิ่มเติม จำนวน 153 ครัวเรือน จึงมีครัวเรือนยากจนทั้งหมด จำนวน 459 ครัวเรือน จากกระบวนการทำประชาคม 2) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ปรากฏว่า จากการวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือน 5 ด้าน พบว่าในภาพรวมของอำเภอท่าลี่ ด้านที่มีค่าคะแนนสูงสุดคือ ทุนมนุษย์ 2.48 รองลงมาคือ ทุนกายภาพ 2.43 ทุนเศรษฐกิจ 2.02 ทุนธรรมชาติ 1.87 และ ทุนทางสังคมมีค่าคะแนนน้อยที่สุดคือ 1.76 เมื่อเป็นเช่นนี้คณะทำงานจึงได้วางแผนแก้ไขปัญหาครัวเรือนยากจนแบบเบ็ดเสร็จโดยแบ่งครัวเรือนยากจนเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครัวเรือนที่อยู่ในวัยแรงงาน ดำเนินการยกระดับความยากจนด้วยแนวคิด “ฟื้นฟูเศรษฐกิจ หล่อเลี้ยงชีวิตด้วยไฟ” และกลุ่มครัวเรือนที่อยู่ในวัยชราหรือกลุ่มเปราะบาง ดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการประสานภาคีเครือข่ายในการเข้าให้การช่วยเหลือให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: ความยากจน, ครัวเรือนยากจน, การดำรงชีพอย่างยั่งยืน, จังหวัดเลย

* งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)

¹ อาจารย์, สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, E-mail: smilesmile_46@hotmail.com

² อาจารย์, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ อาจารย์, สาขาวิชาวัดและประเมินผลการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

⁴ อาจารย์, สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

⁵ อาจารย์, สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

The Proactive Identification of Impoverished Households Based on Civil Society Process for Comprehensive and Accurate Approaches to Combat Poverty in Tha Li District, Loei Province*

Weeranuch Yamyim¹ Piyanuch Luerngam² Praewnapa Riagrila³

Phat Sartsin⁴ Pheeraphat Chatphiboonphuwang Hoaherm⁵

(Received: December 3, 2023; Revised: March 26, 2023; Accepted: April 2, 2024)

Abstract

This research article aimed to present the results of proactively searching for impoverished households using the civil society process to lead to a complete and accurate solution to the poverty problem in the Tha Li district, Loei Province. Data was then analyzed based on the Sustainable Livelihood Framework. The main objective of this study was to support the development of a poverty data system, integrate existing datasets, track aid efforts in Loei, analyze impoverished household data, and foster area-based developmental mechanisms to combat poverty in Tha Li District, Loei Province. This undertaking employed survey research alongside Participatory Action Research (PAR), engaging a group of 560 impoverished households.

The results of this research showed that: 1) Data verification resulted in a remaining count of 306 households by civil society process. Furthermore, 153 newly identified impoverished households were surveyed, summing up to 459 by civil society process and impoverished households. 2) The data analysis, guided by the Sustainable Livelihood Framework revealed that across five dimensions of household potential in Tha Li District the highest score was attributed to human capital (2.48) followed by physical capital (2.43), economic capital (2.02), natural capital (1.87), and the lowest score in social capital (1.76). As a result, the working group has outlined comprehensive approaches to combat poverty classifying the impoverished households into 2 groups. The first group contained working-age households which were assisted with the poverty alleviation initiative called "Economic Thrives, Enrich Lives with Bamboo". The second group consisted of elderly or vulnerable households assisted with strategies to enhance their quality of life through collaborative network efforts.

Keywords: Poverty, Impoverished Households, Sustainable Livelihood, Loei Provinces

* This research project is supported by National Science, Research and Innovation Fund (NSRF) and Program Management Unit on Area Based Development (PMU A)

¹ Lecturer, Program in Social Studies, Faculty of Education, Loei Rajabhat University, E-mail: smilesmile_46@hotmail.com

² Lecturer, Program in General Science, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

³ Lecturer, Program in Educational Measurement and Evaluation, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

⁴ Lecturer, Program in Social Studies, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

⁵ Lecturer, Program in Social Studies, Faculty of Education, Loei Rajabhat University

ความสำคัญและปัญหาการวิจัย

จังหวัดเลย มีผลผลิตมวลรวม ในปี พ.ศ. 2560 จำนวน 52,670 ล้านบาท เป็นอันดับที่ 49 ของประเทศ มีรายได้ต่อเดือนของแต่ละครัวเรือนเฉลี่ยรวมทั้งจังหวัด พ.ศ. 2562 ที่ 25,422.29 บาท สูงกว่า รายได้ต่อเดือนของแต่ละครัวเรือนเฉลี่ยรวมทั้งประเทศที่ 23,567.78 บาท จากตัวเลขดังกล่าวอาจดูเหมือนว่าจังหวัดเลยเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีรายได้สูงและไม่มีปัญหาความยากจน แต่ความเป็นจริงพบว่าจังหวัดเลยเป็นหนึ่งในจังหวัดที่มีปัญหาความยากจนแบบกระจายตัว กล่าวคือมีช่องว่างของรายได้ระหว่างอำเภอค่อนข้างมาก โดยจากข้อมูลของกรมพัฒนาชุมชนในปี 2562 พบว่ามีอำเภอที่มีรายได้ต่อเดือนของครัวเรือนต่ำกว่า 20,000 บาท มีมากถึง 10 อำเภอ จากทั้งสิ้น 14 อำเภอ ในขณะที่รายได้ต่อเดือนของครัวเรือนสูงที่สุดที่อำเภอภูกระดึง ที่ 34,540.37 บาท และจากข้อมูล TP-MAP พ.ศ.2562 อำเภอด่านซ้ายเป็นอำเภอที่มีปัญหาความยากจนมากที่สุด (2,062 คน) ตามมาด้วยพื้นที่อำเภอ เชียงคาน (1,135 คน) ปากชม (1,016 คน) วังสะพุง (975 คน) และท่าลี่ (724 คน) ตามลำดับ ในขณะที่อำเภอเอราวัณเผชิญปัญหาดังกล่าวน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามเมื่อเราดูการกระจุกตัวของคนจนจะพบว่า การกระจุกตัวของคนจนในจังหวัดเลยนั้นหากพิจารณาจากสัดส่วนคนจนต่อประชากร จะอยู่ในพื้นที่อำเภอด่านซ้ายมากที่สุด (5.36%) ตามด้วยพื้นที่อำเภอท่าลี่ (3.94%) อำเภอปากชม (3.36%) อำเภอเชียงคาน (2.57%) และอำเภอหนองหิน (1.82%) ตามลำดับ ในส่วนของลักษณะความยากจน ในด้านสุขภาพเป็นความจนประเภทแรก ตามด้วยความจนมาจากรายได้ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาตามรายอำเภอเราจะพบว่าในพื้นที่แต่ละอำเภอมิลักษณะของความยากจนแตกต่างกัน ในพื้นที่อำเภอด่านซ้ายซึ่งมีความหนาแน่นสูงสุดพบว่าความยากจนด้านสุขภาพเป็นปัญหาอันดับหนึ่งตามมาด้านการศึกษาและรายได้ ในขณะที่พื้นที่อำเภอเชียงคาน อำเภอท่าลี่ และอำเภอปากชม กลับพบว่า ลักษณะของความยากจนอันเกิดจากรายได้ถือเป็นรูปแบบความยากจนอันดับที่ 1

การวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนในจังหวัดเลยภายใต้โครงการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดเลย ในปี พ.ศ. 2564 ซึ่งคณะดำเนินงานได้ดำเนินการค้นหาและสอบทานข้อมูลครัวเรือนยากจนทั้งจังหวัด 14 อำเภอ กระบวนการจัดทำข้อมูลครัวเรือนยากจนในจังหวัดเลย มีเป้าหมายในการจัดเก็บและสอบทานจำนวน 8,000 ครัวเรือน แบ่งเป็นรายชื่อครัวเรือนยากจนจาก TPMAP จำนวน 4,815 ครัวเรือน และรายชื่อจากข้อมูลทุติยภูมิคือฐานข้อมูลจำนวน 3,185 ครัวเรือน ภาพรวมการข้อมูลครัวเรือนยากจนในจังหวัดเลยที่ทำการสำรวจและนำเข้าแล้ว 6,905 ครัวเรือน จำนวนสมาชิก 24,073 ราย จากเป้าหมายการสำรวจ 8,000 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 86.31 ซึ่งจำนวนครัวเรือนยากจนจังหวัดเลย แยกตามอำเภอ พบว่าอำเภอวังสะพุง เป็นอำเภอที่มีครัวเรือนยากจนมากที่สุดที่ 1,252 ครัวเรือน จำนวนสมาชิก 4,668 ราย และรองลงมาคืออำเภอด่านซ้าย มีครัวเรือนยากจนที่ 944 ครัวเรือน จำนวนสมาชิก 3,259 ราย ส่วนอำเภอที่มีครัวเรือนยากจนน้อยที่สุดคืออำเภอภูเรือ มีครัวเรือนยากจนที่ 146 ครัวเรือน จำนวนสมาชิก 432 ราย

ในการดำเนินโครงการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในจังหวัดเลย ปี พ.ศ. 2564 มีการเชื่อมโยงภาคีหน่วยงานในระดับอำเภอและระดับจังหวัด ที่เป็นคณะกรรมการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ระดับจังหวัด (ศจพ.จ.) ได้แก่ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเลย สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัด สำนักงานแรงงานจังหวัดเลย สำนักงานพัฒนาฝีมือแรงงานเลย สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดเลย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักงานที่ว่าการอำเภอ (ทุกอำเภอ) เป็นต้น รวมทั้งหน่วยงานที่ร่วมในการส่งต่อความช่วยเหลือ ได้อย่างเร่งด่วน ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) “บ้านพอเพียง” โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ “กองทุนหลักประกันสุขภาพท้องถิ่น, กองทุนฟื้นฟูสุขภาพ (Long Term Care)” จึงเกิดรูปแบบการส่งต่อความช่วยเหลือ 3 รูปแบบ ได้แก่ ระบบส่งต่อความช่วยเหลือเร่งด่วนด้านสุขภาพ (ทุนมนุษย์) ระบบส่งต่อความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย (ทุนกายภาพ) และระบบส่งต่อความช่วยเหลือระดับจังหวัด (ครอบคลุมทุน 5 ด้าน) การออกแบบโมเดลแก้ไขปัญหาความยากจนได้ดำเนินการใน 3 พื้นที่ โดยใช้แนวคิด BCG Model และ Social Safety Net ในการขับเคลื่อน โครงการ ได้แก่ 1) โครงการกินดีอยู่ดีด้วยวิถีไร่ ตำบลน้ำแคม อ.ท่าลี่ 2) โครงการแก้จนด้วยคนรุ่นใหม่ ตำบลปากชม อ.ปากชม และ 3) งานดีทุนดีที่เชียงกลม ตำบลเชียงกลม อ.ปากชม นอกจากนี้ ในการดำเนินงานจนถึงปัจจุบัน เกิดรูปแบบการส่งต่อความช่วยเหลือ 3 รูปแบบ ได้แก่ ระบบส่งต่อความช่วยเหลือเร่งด่วนด้านสุขภาพ (ทุนมนุษย์) ระบบส่งต่อความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย (ทุนกายภาพ) และระบบส่งต่อความช่วยเหลือระดับจังหวัด (ครอบคลุมทุน 5 ด้าน)

โดยในบทความวิจัยนี้นำเสนอกระบวนการค้นหาครัวเรือนยากจนเชิงรุกด้วยกระบวนการประชาคมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในระดับพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย พร้อมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ตลอดจนวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนยากจนและหนุนเสริมกลไกพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการค้นหาครัวเรือนยากจนเชิงรุกด้วยกระบวนการประชาคมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในระดับพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

มโนทัศน์การดำรงชีพ (Livelihoods) เกิดขึ้นครั้งแรกในกลางศตวรรษ 1980s ในแวดวงวิชาการด้านการพัฒนาในตะวันตก ในฐานะที่เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายศักยภาพในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชาวมาโดยมี Robert Chamber และ Gordon Conway (1991) เป็นผู้ริเริ่มนิยามศัพท์ การดำรงชีพอย่างยั่งยืน

(Sustainable Livelihoods) การดำรงชีพ หมายถึง วิธีชีวิต วิธีแห่งการรองรับชีวิต และการยังชีพ หรือเกี่ยวข้องกับความสามารถ ทรัพยากร และกิจกรรม การดำรงชีพจะยั่งยืนได้เมื่อสามารถรับมือกับปัญหา หรือการเปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาหรือเพิ่มพูนความสามารถและทรัพยากรทั้งในปัจจุบันและอนาคต แนวความคิดเรื่องยุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตมาจากการบูรณาการระหว่างศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติและสังคมมาใช้ร่วมกัน ความหมายของแนวคิดยุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิตนั้นในหนึ่งก็เป็นแนวทาง ที่ครอบครัวปรับปรุงวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของพวกเขา และได้มีความเห็นเพิ่มเติมว่าเป็นการวิเคราะห์ เกี่ยวกับผลกระทบในการใช้ที่ดินอย่างเข้มข้นและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ยุทธวิธีในการสะสม เงินที่เชื่อมโยงกับการขยายการผลิต ผลผลิตทางการค้าและการใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเข้มข้นรวมทั้งต้นทุน ที่มีมูลค่าสูง

Lueangaramsri (2011) ได้กล่าวว่า มโนทัศน์การดำรงชีพ ปฏิเสธแนวคิดเรื่องรายได้และการสร้าง รายได้เชิงเงินตราในฐานะแกนกลางของชีวิตในสังคมชนบท และไม่เห็นด้วยกับการพิจารณาสาเหตุของ ความยากจนว่ามาจากการขาดรายได้ในรูปตัวเงิน โดยเสนอว่าปัญหาในการดำรงชีพนั้นแท้ที่จริงแล้วมาจาก ความสามารถหรือไม่สามารถที่จะเข้าถึงทุน ทรัพยากร ตลอดจนการมีสิทธิ์หรือไม่มีสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของและ การจัดการทรัพยากรของครัวเรือน ความสามารถหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพของทรัพยากรเพื่อ การดำรงชีพเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตกอยู่ในภาวะความยากจนของชาวชนบท ในขณะที่เกี่ยวกับการปรับตัวของครัวเรือนชาวนาก็ไม่ได้จำกัดอยู่ในแนวทางการสร้างรายได้ในรูปตัวเงินเพียงอย่างเดียว หากแต่เน้นการสร้างความหลากหลายในการดำรงชีพเพื่อรักษาความอยู่ดีกินดีของครัวเรือน

การดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods) หมายถึง การแสดงออกถึง ศักยภาพในการ ต่อสู้หรือรับมือกับความตึงเครียดหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยดำรงประสิทธิภาพ ทางเศรษฐกิจ หรือความ มั่นคงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเสมอภาคใน สังคม ซึ่งเป็นการใช้โอกาสการ ดำรงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่ง หมายถึงความสามารถของมนุษย์ที่จะมี ชีวิตอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทั้งในปัจจุบันและ อนาคต (Saruno, 2022)

Kollmair and Gamper (2002) ได้เสนอว่าหัวใจของการดำรงชีพนั้นอยู่ที่คน การเข้าใจความเข้มแข็ง ของคน ซึ่งถูกเรียกว่าทุนหรือทรัพยากร จึงเป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์แนวทางที่คนแปรทรัพยากรให้ เป็นผลลัพธ์เชิงบวกในการดำรงชีพ ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรในหลายรูปแบบ โดยทรัพยากรต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้อง อยู่ในระบอบกรรมสิทธิ์แบบปัจเจกบุคคลเสมอไป แต่อาจอยู่ในรูปของกรรมสิทธิ์ส่วนรวมด้วย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรต่าง ๆ และพลวัตการเปลี่ยนแปลงทรัพยากร

กรอบแนวคิดระบบการดำรงชีพแบบยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF) เป็นการนำเสนอปัจจัยหลักที่จะมีผลกระทบต่อการดำรงชีพของผู้คนและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงของปัจจัยหลักเหล่านี้ กรอบแนวคิดนี้นำไปใช้ได้ทั้งการวางแผนกิจกรรมการพัฒนาใหม่ ๆ และ การประเมินผลลัพธ์ของกิจกรรมที่ทำอยู่เพื่อสนับสนุนระบบการดำรงชีพที่ยั่งยืนกรอบแนวคิดระบบ

การดำรงชีพอย่างยั่งยืนให้ความสำคัญกับคน โดยมุ่งหาความเข้าใจที่ตรงและถูกต้องตามความเป็นจริงในเรื่องศักยภาพของคน ในการแปลงสินทรัพย์หรือต้นทุนที่มีอยู่เพื่อผลลัพธ์ในการดำรงชีพที่ดีขึ้น แนวทางนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อที่ว่าคนต้องการทุน/สินทรัพย์หลากหลายด้านที่จะสามารถประสบผลดีในระบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ถ้ามีทุนหรือสินทรัพย์เพียงด้านใดด้านเดียวก็ไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์ตามที่คนต้องการ คนจึงต้องพยายามหาทางที่จะรักษาและเชื่อมโยงต้นทุน/สินทรัพย์ทั้งหมดที่มีเพื่อหาหนทางใหม่ในการที่จะอยู่รอดได้ในสภาวะยากลำบาก โดยกรอบแนวคิดระบบการดำรงชีพอย่างยั่งยืนมีการระบุทุน/สินทรัพย์หลักที่สำคัญไว้ 5 ด้าน เรียกกันว่า “เพชรห้าเหลี่ยม” ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนการเงิน ทุนทางธรรมชาติ และทุนสังคม ซึ่งปัจจัยหลักทั้ง 5 ด้านนี้ ประกอบด้วย

1. ทุนมนุษย์ (Human Capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงาน คุณภาพแรงงาน ศักยภาพการเป็นผู้นำ และความสุขภาพดี ที่รวมกันแล้วสามารถส่งเสริมให้คนดำเนินตามกลยุทธ์ในการดำรงชีพที่แตกต่างกันไปได้ และบรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ ต้นทุนมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญที่จะนำมาซึ่งผลลัพธ์ของระบบการดำรงชีพที่ยั่งยืน การมีต้นทุนมนุษย์ที่ดีอาจช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้เนื่องจากการมีความรู้ แรงงาน หรือความสามารถในทักษะต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการที่สามารถใช้ประโยชน์จากทุนด้านอื่น ๆ ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม ตรงกันข้ามหากต้นทุนมนุษย์ไม่มีดี เช่น การมีสุขภาพไม่แข็งแรง หรือการขาดการศึกษา ก็สามารถส่งผลให้เป็นเป็นมติดั้งเดิมของความยากจนได้ ดังนั้นการเอาชนะสภาพการณ์ที่วุ่นวายเป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของระบบการดำรงชีพที่ยั่งยืน

2. ทุนทางกายภาพ (Physical Capital) ประกอบด้วยโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งที่จะสามารถผลิตสิ่งของที่จะสนับสนุน ระบบการดำรงชีพที่ยั่งยืน เช่น ยานพาหนะที่ ที่อยู่อาศัย น้ำประปา สุขาภิบาล สิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุที่ใช้ในกระบวนการผลิต เป็นต้น ซึ่งการที่คนจนขาดการเข้าถึงโครงสร้างหรือบริการบางชนิด จะส่งผลต่อความยากจนได้ เช่น กรณีการที่ไม่มีน้ำกินน้ำใช้ที่สะอาดและเพียงพอ ทำให้สุขภาพของคนเสื่อมถอย ทำให้เกิดการเสียโอกาสและเสียเวลาที่จะใช้ไปในกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ที่สามารถสร้างก่อให้เกิดรายได้ หรือหากมีทุนทางด้านกายภาพที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ เช่น มียานพาหนะ มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำการเกษตรกรรมที่เพียงพอ ก็เป็นการส่งผลเชิงบวกต่อการดำรงชีพได้มากกว่าคนที่ขาดทุนทางกายภาพ (Saruno, 2021)

3. ทุนทางการเงิน (Financial Capital) ต้นทุนการเงิน (Financial Capital) หมายถึง เงินทุนที่แต่ละคนใช้เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งประกอบด้วย เงินตราหรือเงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินไหลเวียน รวมถึงเงินทุนที่แต่ละคนใช้เพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของการดำรงชีพ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของเงินออมทั้งเงินสดหรือบัญชีเงินฝากธนาคาร แหล่งทรัพยากรทางการเงินอาจรวมถึงการที่มีเครดิตผ่านสถาบันทางการเงินด้วย นอกจากนี้ทุนทางการเงินยังรวมถึงเงินบำนาญ หรือเงินช่วยเหลืออื่น ๆ จากรัฐ หรือเงินที่ส่งจากบุตรหลาน ในบรรดาต้นทุนทั้งห้าประเภท ต้นทุนทางการเงินจัดว่าเป็นต้นทุนที่อ่อนแอกว่าที่สุด เนื่องจากสามารถแลกเปลี่ยนได้ง่ายกว่าต้นทุนประเภทอื่น ๆ ใช้ได้โดยตรง

เพื่อบรรลุเป้าประสงค์ของระบบการดำรงชีพได้โดยตรง เช่น การใช้จ่ายเงินซื้ออาหาร ค่าสาธารณูปโภค อย่างไรก็ตามต้นทุนทางการเงินนี้มักจะเป็นต้นทุนที่คนจนมีน้อยที่สุด ด้วยสภาพการณ์นี้จึงทำให้ต้นทุนชนิดอื่น ๆ อื่นี่ประเภทยิ่งเพิ่มความสำคัญต่อคนจนยิ่งขึ้น

4. ทุนทางธรรมชาติ ต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพ เช่น ที่ดิน ป่า ทะเล แม่น้ำลำธาร แหล่งทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการดำรงชีพอย่างยิ่ง เนื่องจากส่วนใหญ่คนจนต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อมที่มีทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดในระบบการดำรงชีพา เช่น ทำการเกษตร หาปลา หาของป่า หรือทำเหมืองแร่ ซึ่งหากคนจนสามารถเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติได้ ก็สามารถนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ในการดำรงชีพ หรืออาจใช้ในการหารายได้เพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน ได้การดำรงชีพในชนบทขึ้นอยู่กับการไหลเวียนของทรัพยากร นอกจากนี้ทรัพยากรธรรมชาติที่คนจนในชนบทใช้ส่วนหนึ่งเป็นทรัพยากรร่วม (Common Properties) ทั้งนี้เนื่องจากคนเหล่านี้ไม่สามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรภายใต้กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่มีอยู่ได้อย่างพอเพียงและทั้งหมด ดังนั้นทุนทางธรรมชาติเป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพและบริบทของความเปราะบาง ทุนทางธรรมชาติในสภาวะปกตินั้นช่วย สนับสนุนทุนหรือทรัพยากรมนุษย์ โดยเป็นทั้งแหล่งอาหารและช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ

5. ทุนทางสังคม ภายใต้อกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ทุนทางสังคมมักหมายถึง กลุ่มเครือข่าย ประชาสังคม การเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ หน้าที่ในสังคม และภาวะการเป็นผู้นำซึ่งจะเพิ่มความไว้วางใจและพลังความสามารถในการร่วมมือกันทางสังคม ซึ่งจะพัฒนาได้โดยผ่านองค์ประกอบดังนี้

1) เครือข่ายหรือการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในทางแนวดิ่ง (ระบบอุปถัมภ์) หรือแนวราบ (ระหว่างกลุ่มคนที่สนใจในเรื่องเดียวกัน) เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่น ไว้วางใจกันและสามารถที่จะทำงานร่วมกันได้ และขยายการเข้าถึงกลไกเชิงสถาบันอื่น ๆ เช่น พรรคการเมืองหรือกลุ่มประชาสังคม

2) การเป็นสมาชิกของกลุ่มทางการที่มีการตกลงเข้าใจกัน มีกฎระเบียบร่วมกัน

3) มีความสัมพันธ์ที่เชื่อใจซึ่งกันและกันและเสริมความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่สามารถลดต้นทุนในการทำกิจกรรมนั้น ๆ และจะสามารถเป็นพื้นฐานเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคมช่วยเหลือดูแลกันและกันอย่างไม่เป็นทางการในยามจำเป็น ในหมู่คนจน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจ เป็นต้น

ต้นทุนทางสังคมนี้เป็นต้นทุนที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงใกล้ชิดที่สุดกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงในทางโครงสร้าง (Transforming Structures and Processes) หรืออาจจะพิจารณาได้ว่าต้นทุนทางสังคมเป็นผลผลิตจากโครงสร้างและกระบวนการทางสังคม หรือในทางกลับกัน โครงสร้างและกระบวนการทางสังคมอาจเป็นผลผลิตของต้นทุนทางสังคมก็ได้ เช่น เมื่อคนรวมกลุ่มกันบนพื้นฐานของบรรทัดฐานเดียวกัน ก็มีแนวโน้มที่จะมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กรเพื่อสานต่อเป้าประสงค์และความสนใจเดียวกัน กลุ่มประชาคมที่เข้มแข็งจะสามารถช่วยประชาชนให้สามารถปรับนโยบายและทำให้เกิดความเชื่อมั่นได้ว่าความต้องการของพวกเขาได้ถูกบรรจุอยู่ในตัวบทกฎหมาย เป็นต้น

นอกเหนือจากทุน/ ทรัพยากรทั้งห้าประเภทที่กล่าวไปแล้ว จากการทบทวนงานศึกษาวิจัยพบว่า มีทุนทรัพยากรอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญเช่นกันคือ “ทุนทางการเมือง” (Political Capital) ซึ่ง Baumann and Sinha (2001) ได้กล่าวไว้ว่า “ทุนทางการเมืองมีไว้เพื่อสร้างความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม” โดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร ทุนทางการเมืองจะใช้วิเคราะห์ร่วมกับทุน/ ทรัพยากรทั้งห้าประเภท ในกรณีที่ทุนเหล่านั้นไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ หากเกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง นโยบาย สถาบัน และกระบวนการทางการเมือง ทุนทางการเมืองจึงหมายถึง ความสามารถในการใช้อำนาจเพื่อบังคับ ควบคุม หรือสนับสนุนสภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการดำรงชีพ ซึ่งมีทั้งอำนาจทางการเมืองที่ถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย

ระเบียบวิธีวิจัย

ประเภทของงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น กลุ่มผู้นำในชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนระดับจังหวัด เพื่อค้นหาและสอบทานครัวเรือนยากจน ด้วยกระบวนการประชาคมครอบคลุมพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

พื้นที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีพื้นที่ศึกษาคือ อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ประกอบไปด้วย 6 ตำบล คือ ตำบลท่าลี่ ตำบลหนองผือ ตำบลอาฮี ตำบลน้ำแคม ตำบลโคกใหญ่ ตำบลน้ำพูน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย มีประชากรทั้งหมด 9,123 ครัวเรือน โดยมีครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างหรือครัวเรือนยากจนเป้าหมายหลักในการสอบทาน จำนวน 560 ครัวเรือน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากฐานข้อมูล PPPConnex เพื่อใช้ในการค้นหาและสอบทานครัวเรือนยากจนให้ตรงจุดและแม่นยำ และเพิ่มเติมการนำเข้าข้อมูลคนจนสู่ระบบ จำแนก (Classify) ประเภทคนจน รวมถึงการนำคนจนที่ได้รับการช่วยเหลือแล้วออกจากระบบ (Add on and Exit) ในพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย จากการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากโมเดลแก๊งในการดำเนินงานปี 2564 สะท้อนให้เห็นถึงโอกาสความสำเร็จในการขยายผลการดำเนินงาน ปี 2565 ซึ่งจำนวนครัวเรือนยากจนอำเภอท่าลี่ แยกตามตำบล รายละเอียดแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนยากจน อำเภอท่าลี่ แยกตามตำบล

ลำดับ	อำเภอ	จำนวนครัวเรือนยากจน (ครัวเรือน)	จำนวนสมาชิก (คน)
1.	ตำบลท่าลี่	104	310
2.	ตำบลหนองสือ	259	762
3.	ตำบลอาฮี	34	146
4.	ตำบลน้ำแคม	99	368
5.	ตำบลโคกใหญ่	38	115
6.	ตำบลน้ำพูน	26	93
รวม		560	1,794

ที่มา : Kiatsongchai, (2022)

เครื่องมือที่ใช้วิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ภายใต้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการตรวจสอบเครื่องมือโดยการนำเข้าสู่ที่ประชุมคณะทำงานและที่ปรึกษางานวิจัย ประกอบด้วย

1. แนวคำถามการสนทนากลุ่ม และ แนวคำถามการสนทนาเชิงลึก (ปลายเปิด) เพื่อทำการสำรวจข้อมูลครัวเรือนยากจนด้วยวิธีการทำประชาคม

2. แบบสอบถามระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับพื้นที่ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) เพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนยากจนที่ตกสำรวจหรือเพื่อเพิ่มเติมเข้าระบบฐานข้อมูลครัวเรือนยากจนของจังหวัดเลย ประกอบด้วย 5 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสมาชิกในครัวเรือน (ทุนมนุษย์)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านกายภาพและสาธารณสุขปโภคสาธารณสุขการ (ทุนกายภาพ)

ส่วนที่ 3 สภาพพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (ทุนการเงิน)

ส่วนที่ 4 ทรัพยากรธรรมชาติ และภัยพิบัติต่าง ๆ (ทุนธรรมชาติ)

ส่วนที่ 5 การถือฤดูแลและระบบรองรับทางสังคม (ทุนทางสังคม)

การรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้มีการดำเนินงานวิจัยร่วมระหว่างทีมงานระดับจังหวัด ประกอบด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และทีมงานกลไกการพัฒนาจังหวัดในพื้นที่ โดยได้มีการวางแผนงานในการลงพื้นที่ดำเนินงาน โดยการแบ่งกลุ่มเพื่อความรวดเร็ว แม่นยำ ในการสอบทานครัวเรือนยากจน โดยมีกระบวนการดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการค้นหาสอบทานครัวเรือนยากจนอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

1. คัดกรองรายชื่อครัวเรือนยากจนจากระบบ โดยแยกเป็นหมู่บ้าน ตำบล ตามลำดับ
2. ดำเนินการประสาน ประชาสัมพันธ์ กลุ่มคนจนที่อยู่ในระบบและกลุ่มคนจนนอกระบบที่จะขอเพิ่มเติมรายชื่อ
3. ดำเนินการจัดเวทีประชาคม โดยมีรายชื่อคนจนหรือตัวแทน กลุ่มผู้ชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย อสม. ตัวแทนชาวบ้าน เป็นต้น

4. การประชาคมเป็นการสัมภาษณ์สถานการณ์ปัจจุบันของครัวเรือนคนจน ให้เจ้าตัวจัดลำดับตนเองในการจัดลำดับกลุ่มคนจนในระบบเข้ากลุ่ม อยู่ลำบาก อยู่ยาก พออยู่ได้ อยู่ดี และให้แสดงเจตจำนงในการคงอยู่ในระบบหรือประสงค์ถอนชื่อออก พร้อมทั้งให้ผู้เข้าร่วมประชาคมร่วมกันลงมติ แสดงความคิดเห็น รับรอง ต่อสถานะความยากจนนั้น เมื่อดำเนินการเสร็จแล้วก็ป็นกลุ่มคนจนนอกระบบรายชื่อใหม่โดยใช้วิธีการเดียวกับกลุ่มคนจนรายเก่า

เกณฑ์ในการจัดกลุ่มคนจน มีดังนี้

(1) อยู่ลำบาก หมายถึง กลุ่มที่มีความขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ต้องดำเนินการนำเข้าสู่ระบบสวัสดิการโดยเร่งด่วน

(2) อยู่ยาก หมายถึง กลุ่มที่มีปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตอยู่ในแต่ละวันซึ่งต้องเร่งดำเนินการจัดหาปัจจัยดำรงชีพ/หรือยกระดับความสามารถในการจัดหาปัจจัยดำรงชีพของตนเองให้พออยู่ได้

(3) พออยู่ได้ หมายถึง กลุ่มที่มีฐานทุนสำหรับการดำรงชีพแต่ยังไม่พอที่จะอยู่รอดได้อย่างปลอดภัยหากประสบกับภาวะความแปรปรวนต่าง ๆ จำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันและยกระดับความเป็นอยู่ให้หลุดพ้นจากสภาวะความขาดแคลน/เปราะบาง

(4) อยู่ดี หมายถึง กลุ่มที่มีภูมิคุ้มกันต่อสภาวะความแปรปรวน/ความเสี่ยงต่าง ๆ ที่เพียงพอในการวางแผนอนาคตของตนเอง ครอบครัว และเป็นฐานทุนในระดับชุมชนได้

5. คณะทำงานนำข้อมูลมาสรุป วิเคราะห์ และคัดกรองจำนวนคนจนทั้งในระบบ นอกระบบ ตามประเภทของลำดับความยากจน คัดกรองจัดกลุ่มความต้องการช่วยเหลือ คัดกรองกลุ่มช่วยเหลือเร่งด่วน ผ่านบริบททุน 5 ด้าน เพื่อนำมาคืนข้อมูลให้กับกลุ่มผู้นำชุมชนและส่งต่อให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

6. ดำเนินการเก็บแบบสอบถามส่วนตัวของคนจนนอกระบบเพื่อนำข้อมูลเข้าระบบ โดยได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มผู้นำชุมชนในแต่ละหมู่บ้านในการเก็บแบบสอบถามและลงพื้นที่สำรวจเพิ่มเติม

7. ส่งข้อมูลต่อกับทีม OM ในการหาแนวทางเพื่อการพัฒนาสร้างอาชีพและส่งต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการช่วยเหลือขั้นต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา หรือ Content Analysis แล้วนำเสนอโดยการพรรณนา การวิพากษ์ข้อมูลร่วมกับแนวคิดที่ทำการเรียบเรียงไว้ อีกทั้งมีการวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) และใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ข้อมูลส่วนบุคคลในแบบสอบถามระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับพื้นที่ และบรรยายภาพประกอบ ซึ่งเป็นข้อมูลสนับสนุนในการศึกษาครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการค้นหาคครัวเรือนยากจนเชิงรุกด้วยกระบวนการประชาคมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในระดับพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า จำนวนครัวเรือนยากจน อำเภอท่าลี่ แยกตามตำบล พบว่าตำบลหนองผือ เป็นตำบลที่มีครัวเรือนยากจนมากที่สุดที่ 259 ครัวเรือน จำนวนสมาชิก 762 ราย และรองลงมาคือตำบลท่าลี่ มีครัวเรือนยากจนที่ 104 ครัวเรือน จำนวนสมาชิก 310 ราย ส่วนตำบลที่มีครัวเรือนยากจนน้อยที่สุดคือตำบลน้ำพูน มีครัวเรือนยากจนที่ 26 ครัวเรือน จำนวนสมาชิก 93 ราย และเมื่อทำการสอบทานครัวเรือนยากจนตามกระบวนการทำประชาคมพบว่า จำนวนครัวเรือนยากจนลดลงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปจำนวนครัวเรือนยากจนทั้งหมดในอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

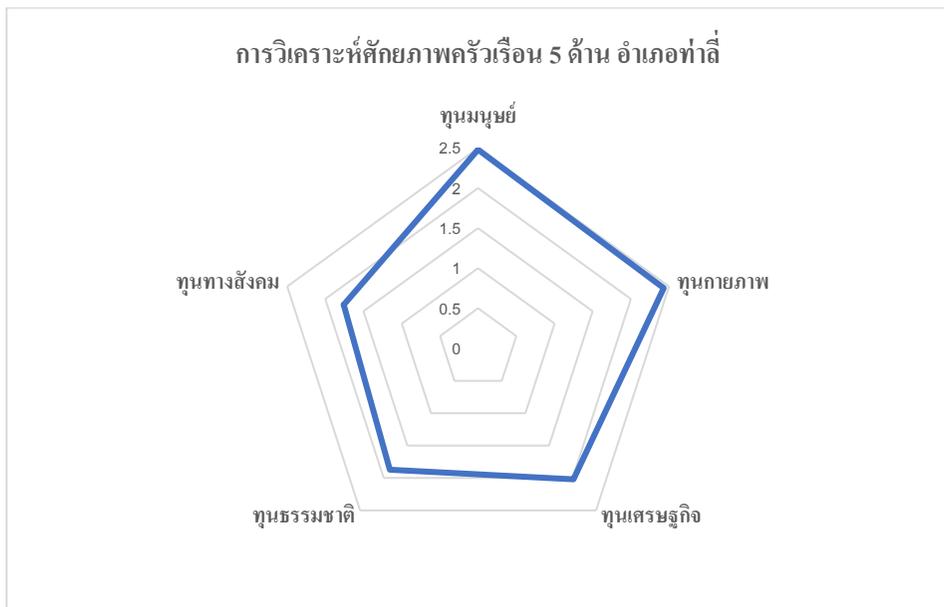
ตำบล	ระดับความยากจน								รวม	
	อยู่ลำบาก		อยู่ลำบาก		อยู่ลำบาก		อยู่ลำบาก			
	เก่า	ใหม่	เก่า	ใหม่	เก่า	ใหม่	เก่า	ใหม่	เก่า	ใหม่
โคกใหญ่	5	7	4	6	17	4	1	-	27	17
น้ำแถม	21	4	17	8	44	5	7	-	89	17
อาฮี	4	13	14	11	14	19	1	-	33	43
ท่าลี่	12	14	3	5	56	11	3	-	74	30
หนองผือ	5	7	11	20	41	3	3	-	60	30
น้ำพูน	1	1	-	1	22	14	-	-	23	16
รวม	48	46	49	51	194	56	15	-	306	153
รวมทั้งหมด									459	

จากตารางที่ 2 สามารถสรุปได้ว่าอำเภอท่งมีครัวเรือนยากจนทั้งหมดจากการค้นหา และสอบทาน ด้วยวิธีการทำประชาคม จำนวน 459 ครัวเรือน โดยเหตุผลที่ทำให้มีการถอนตัวออกจากการเข้าร่วมแก้ไขปัญห ความยากจนในครั้งนี้นั้นคือ 1) กลุ่มครัวเรือนยากจนรายเก่าเสียชีวิต จำนวน 41 ครัวเรือน 2) กลุ่มครัวเรือนยากจน รายเก่าย้ายถิ่นฐาน จำนวน 1 ครัวเรือน 3) กลุ่มครัวเรือนยากจนรายเก่าไม่ทราบข้อมูลหรือไม่สามารถให้ข้อมูลได้ จำนวน 14 ครัวเรือน 5) กลุ่มครัวเรือนยากจนรายเก่าเป็นผู้อพยพ (สัญชาติลาว) จำนวน 1 ครัวเรือน และ 5) กลุ่มครัวเรือนยากจนรายเก่าขอถอนออกจากระบบอันเนื่องมาจากความผิดพลาดของรายชื่อ จำนวน 197 ครัวเรือน ดังนั้นจำนวนครัวเรือนยากจนที่ขอออกจากระบบทั้งหมด 254 ครัวเรือน

2. ผลการวิเคราะห์ครัวเรือนยากจนของอำเภอท่ง จังหวัดเลย ภาพรวมแสดงจำนวนครัวเรือน ยากจนจำแนกตามทุนดังแสดงรายละเอียดดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ภาพรวมของ การวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือน 5 ด้าน อำเภอท่ง

ทุนมนุษย์	ทุนกายภาพ	ทุนเศรษฐกิจ	ทุนธรรมชาติ	ทุนทางสังคม
2.48	2.43	2.02	1.87	1.76
อยู่ยาก	อยู่ยาก	อยู่ยาก	อยู่ยาก	อยู่ยาก

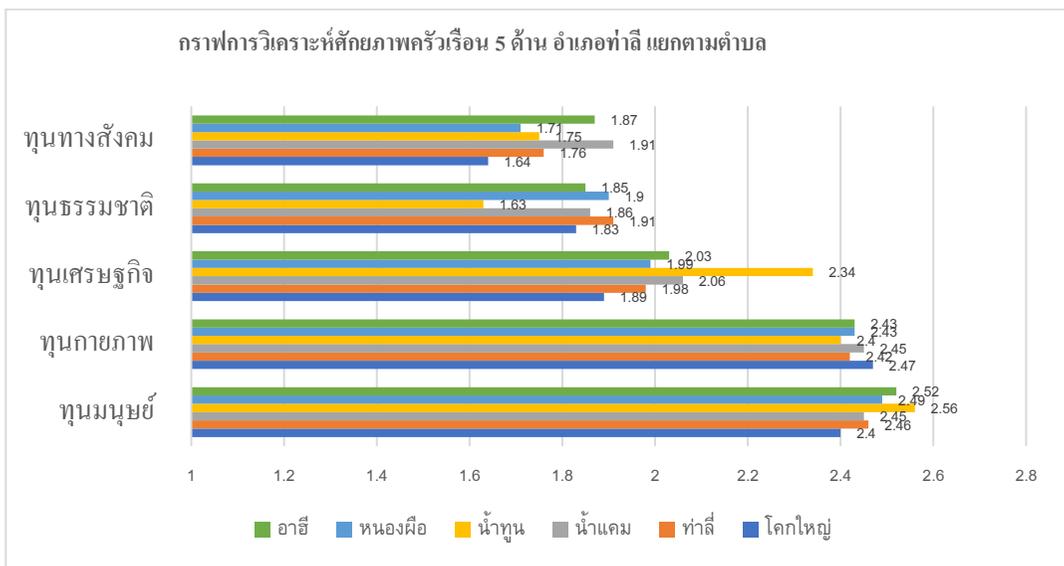
ภาพที่ 2 การวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือน 5 ด้าน อำเภอท่ง

จากการวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือน 5 ด้าน พบว่าในภาพรวมของอำเภอท่าลี่ด้านที่มีค่าคะแนนสูงสุดคือ ทุนมนุษย์ 2.48 รองลงมาคือ ทุนกายภาพ 2.43 ทุนเศรษฐกิจ 2.02 ทุนธรรมชาติ 1.87 และ ทุนทางสังคมมีค่าคะแนนน้อยที่สุดคือ 1.76

ตารางที่ 4 การวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือน 5 ด้าน อำเภอท่าลี่ แยกตามตำบล

ตำบล	ทุนมนุษย์		ทุนกายภาพ		ทุนเศรษฐกิจ		ทุนธรรมชาติ		ทุนทางสังคม	
	คะแนน	กลุ่ม	คะแนน	กลุ่ม	คะแนน	กลุ่ม	คะแนน	กลุ่ม	คะแนน	กลุ่ม
โคกใหญ่	2.4	อยู่ยาก	2.47	อยู่ยาก	1.89	อยู่ยาก	1.83	อยู่ยาก	1.64	อยู่ลำบาก
ท่าลี่	2.46	อยู่ยาก	2.42	อยู่ยาก	1.98	อยู่ยาก	1.91	อยู่ยาก	1.76	อยู่ยาก
น้ำแคว	2.45	อยู่ยาก	2.45	อยู่ยาก	2.06	อยู่ยาก	1.86	อยู่ยาก	1.91	อยู่ยาก
น้ำทูน	2.56	พออยู่ได้	2.4	อยู่ยาก	2.34	อยู่ยาก	1.63	อยู่ลำบาก	1.75	อยู่ยาก
หนองผือ	2.49	อยู่ยาก	2.43	อยู่ยาก	1.99	อยู่ยาก	1.9	อยู่ยาก	1.71	อยู่ลำบาก
อาฮี	2.52	พออยู่ได้	2.43	อยู่ยาก	2.03	อยู่ยาก	1.85	อยู่ยาก	1.87	อยู่ยาก

หมายเหตุ เกณฑ์ในการวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล มีดังนี้ (1) ระดับอยู่ลำบาก คะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.75 (2) ระดับอยู่ยาก คะแนนเฉลี่ย 1.76 - 2.50 (3) ระดับอยู่พออยู่ได้ คะแนนเฉลี่ย 2.51 - 3.25 (4) ระดับอยู่ดี คะแนนเฉลี่ย 3.26 - 4.00

ภาพที่ 3 กราฟแสดง การวิเคราะห์ศักยภาพครัวเรือน 5 ด้าน อำเภอท่าลี่ แยกตามตำบล

ในส่วนงานของกลุ่มการพัฒนาโมเดลแก๊นอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย (Operating Model) ด้วยแนวคิด “ฟื้นฟูเศรษฐกิจ หล่อเลี้ยงชีวิตด้วยไฟ” ซึ่งเป็นคณะทำงานในส่วนที่สองได้ดำเนินการพัฒนาศักยภาพของคนจนเป้าหมายและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ที่ทำให้คนจนหลุดพ้นความยากจนตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) ที่ระบุนวัตกรรมและ/หรือเทคโนโลยีในการพัฒนาอาชีพ/ยกระดับรายได้คนจน 40% ต่ำ ให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นอย่างน้อย 10% สามารถแบ่งโมเดลอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย (Operating Model) ด้วยแนวคิด “ฟื้นฟูเศรษฐกิจ หล่อเลี้ยงชีวิตด้วยไฟ” ออกเป็น 3 โมเดล ได้แก่ 1) โมเดลแก๊นด้วย “หน่อไม้” 2) โมเดลแก๊นด้วย “ถ่าน” 3) โมเดลแก๊นด้วย “ผลิตภัณฑ์จักสานและผลิตภัณฑ์จากไฟ”

3. **ข้อค้นพบในการศึกษา** นอกจากนี้ผลที่ได้จากการลงพื้นที่ค้นหาสอบถามข้อมูล การคืนข้อมูล ชุมชน และการสรุปวิเคราะห์ผลการศึกษา ทำให้ทราบถึงการลดลงของจำนวนครัวเรือนยากจนมาจากความเห็นอกเห็นใจของเพื่อนบ้าน คนในชุมชน ที่มีต่อกัน ภายใต้มนต์เสน่ห์ของการทำประชาคมอีกหนึ่งประเด็นที่สำคัญคือ “ให้เห็นใจเพื่อนบ้านที่เขาคือเพื่อน อย่าแย้งชิงเป็นจนคนเดียวอยากจน” ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากชุมชน ที่ช่วยกันแสดงความคิดเห็น เสนอแนะ ร่วมด้วยช่วยกันระดมความคิดเห็น และสละเวลามาร่วมกันทำประชาคมทำให้เกิดประเด็นที่น่าสนใจตามมานั้นคือ

1) ความไม่คงที่ของครัวเรือนยากจน อันเนื่องมาจากการปรับตัวของกลุ่มคนยากจนที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้แล้ว เช่นในตำบลลอฮี ที่มีครัวเรือนยากจนขอถอนรายชื่อออกจากระบบอันเนื่องมาจากสามารถช่วยเหลือดูแลตนเองได้บ้างแล้วจากการเปลี่ยนรูปแบบอาชีพ ปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีพใหม่

2) ความคลาดเคลื่อนของข้อมูลที่เป็นบางตำบลเข้าใจผิดคิดว่ากรมมีชื่อเข้าระบบจะได้รับบริการพิเศษจากภาครัฐ เมื่อทำความเข้าใจใหม่และมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากขึ้นจึงถอนตัวออกจากครัวเรือนยากจนเพราะทุกคนมีความคิดเห็นที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และเห็นพ้องต้องกันว่าควรช่วยเหลือครัวเรือนที่เดือดร้อนเร่งด่วน

3) กลุ่มครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่มาจากกลุ่มคนที่อยู่ในวัยชรภาพไม่สามารถทำงานเพื่อยังชีพได้ กลุ่มคนที่มีโรคประจำตัว กลุ่มคนพิการ หรือกล่าวง่าย ๆ คือกลุ่มคนเปราะบาง แต่สิ่งที่พบได้คือกลุ่มคนเปราะบางที่มีผู้ดูแลมีความประสงค์ขอถอนตัวออกจากครัวเรือนยากจน ส่วนกลุ่มคนเปราะบางที่ไม่มีผู้ดูแลกลุ่มนี้คือกลุ่มที่ทางคณะวิจัยและหน่วยงานพื้นที่ส่งต่อความช่วยเหลือ

4) กลุ่มครัวเรือนที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความสามารถในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเอง ซึ่งทางหน่วยงานท้องที่ได้ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นที่ยั่งยืนกว่าเดิม โดยคนกลุ่มนี้จะเป็นเรื่องของที่อยู่อาศัยเป็นหลัก เช่นในพื้นที่ตำบลหนองคือทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้ให้การช่วยเหลือแก้ไขเร่งด่วนตามงบประมาณที่ได้จัดสรรไว้แล้ว จึงเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของกลุ่มครัวเรือนยากจนกลุ่มนี้ได้ในระดับที่ดีขึ้นกว่าเดิม

5) ความต้องการของครัวเรือนยากจนที่ยังคงอยู่ในระบบ คือ การศึกษาของบุตรหลานที่อยากให้มีการสนับสนุนช่วยเหลือโดยเฉพาะในกลุ่มเรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ สวัสดิการทางการรับส่งเดินทางเพื่อไปพบแพทย์ตามใบนัด เพราะการไปพบแพทย์คือต้นทุนทางการเงิน การเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือกองทุนหมู่บ้านที่ยังคิดเงื่อนไขต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามความประสงค์ ซึ่งแหล่งเงินทุนคือต้นทุนของการตั้งต้นชีวิต

ส่วนข้อค้นพบการดำเนินงาน คณะทำงานค้นพบกลุ่มคนลาวที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในเขตอำเภอท่าลี่ ที่มีจำนวนมาก ซึ่งบางครอบครัวฐานะพออยู่ได้ และอยู่ดี แต่หลายครอบครัวอยู่ลำบากและอยู่ยาก ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการดำเนินงานต่อไป เพราะส่วนหนึ่งกลุ่มคนลาวนี้ได้คู่สมรสเป็นคนไทย แต่คู่สมรสเสียชีวิต บุตรที่เกิดกับคู่สมรสที่เป็นคนไทยจึงอยู่ในภาวะการณียากลำบากเพราะผู้ปกครองที่เหลือเป็นคนลาว ไม่มีสิทธิ์ หรือได้รับสิทธิ์เท่าที่ควร จึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาต่อไป

รายชื่อคนลาวอยู่ในระบบครัวเรือนยากจนของไทย ซึ่งอาจจะเกิดจากความผิดพลาดบางประการ คำถามต่อมาคือเราควรมีการจัดลำดับของความช่วยเหลือหรือไม่ เช่น คนไทย คนลาว หรือเราควรช่วยกลุ่มคนไทยก่อน หรือแนวทางอื่นใด ซึ่งเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบ โดยทางทีมผู้บริหารจะทำการประชุมหาแนวทางเพื่อวางแผนการดำเนินงานร่วมกับคณะผู้บริหารระดับสูงของอำเภอท่าลี่ต่อไป

...“แววตาที่ท้อแท้ น้ำเสียงที่สยบยอมต่อโอกาสและความจน”... ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการคือ ความต้องการของกลุ่มครัวเรือนยากจนจะเป็นเรื่องของปัจจัยพื้นฐาน ข้าวปลาอาหารแห้ง ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เงิน แต่สิ่งที่ต้องการมากที่สุดจากการสำรวจสัมภาษณ์คือ ดูกุ้งชีพ มากกว่าอาชีพ ซึ่งทางคณะทำงานมองว่า เพราะกลุ่มคนจนมองถึงความเป็นไปได้ในระยะสั้น ความหมดหวังในที่ดินทำกิน แรงงาน และทุน คือ ความเคยชินกับการได้รับกุ้งชีพแต่ไม่ใช่ความยั่งยืน โดยคณะทำงานวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์และการสัมผัสจากแววตาที่ท้อแท้ น้ำเสียงที่สยบยอมต่อโอกาสและความจน จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คือผลการศึกษาและข้อค้นพบที่ได้จากการลงพื้นที่จัดทำประชาสัมพันธ์เพื่อค้นหาและสอบถามครัวเรือนยากจน และการคืนข้อมูลให้กับกลุ่มผู้นำชุมชน ชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น โดยผลการศึกษาทั้งหมดนี้ได้รับการส่งต่อให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การช่วยเหลือตามความเร่งด่วนและนำครัวเรือนยากจนเข้าสู่กระบวนการแก้ไขในแนวคิดฟื้นฟูชีวิตด้วยไฟแก๊จนตามภูมินิเวศพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

ภาพที่ 2 บรรยากาศกระบวนการค้นหาครัวเรือนยากจนเชิงรุกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในระดับพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย

ภายหลังจากการดำเนินงานกระบวนการค้นหาครัวเรือนยากจนเชิงรุกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำในระดับพื้นที่อำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย ปรากฏว่ามีการส่งต่อครัวเรือนยากจนในระดับอยู่ยากและพออยู่ได้ ให้กับกลุ่มเสริมสร้างทักษะอาชีพ มีการส่งต่อจำนวนครัวเรือนยากจนรายเก่า 187 ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนยากจนรายใหม่ 65 ครัวเรือน โดยกลุ่มครัวเรือนยากจนกลุ่มนี้มีความต้องการให้ช่วยประสาน แนะนำแนวทาง ส่งต่อในกลุ่มส่งเสริมอาชีพ โดยให้พิจารณาจากอาชีพที่ลงทุนต่ำ ผลตอบแทนสามารถเลี้ยงชีพได้ เช่น หมอนวดแผนโบราณ ช่างซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ ช่วงตัดผมชาย เป็นต้น แต่ทั้งนี้ถ้าหากให้เหมาะสมต้องมีการลงพื้นที่แนะนำอาชีพด้วย เพื่อให้มีทักษะอาชีพที่หลากหลายขึ้น มีทางเลือกอาชีพเพิ่มขึ้น

ผลต่อแกนนำที่เข้าร่วมประชาคม โดยในแต่ละหมู่บ้านจะมีกลุ่มผู้นำเข้าร่วมประชาคมดังนี้ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อธิการบริหารส่วนตำบลประจำหมู่บ้าน แพทย์ตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ตัวแทนชาวบ้านทั่วไป โดยเฉลี่ยหมู่บ้านละ 5-10 ท่าน ในเขตอำเภอท่าลี่มีทั้งหมด 41 หมู่บ้าน จึงเป็นกลุ่มผู้นำท้องถิ่นเข้าร่วมประชาคมประมาณ 220 คน และในการคืนข้อมูลจะมีการเข้าร่วมของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นแล้ว ยังมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล นักพัฒนาชุมชน นักเกษตรตำบล เข้าร่วมรับฟังผลการดำเนินงานและร่วมกันแสดงความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหากลุ่มครัวเรือนที่ต้องช่วยเหลือเร่งด่วน อีกทั้งมีภาคีเครือข่ายที่ให้ความสนใจ สนับสนุน และร่วมมือขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เช่น อำเภอท่าลี่ เครือข่ายพาณิชย์จังหวัด เครือข่ายหอการค้าจังหวัด เป็นต้น

อีกทั้งส่งผลต่อการเรียนรู้นอกห้องเรียนของกลุ่มนักศึกษาในการลงชุมชน โดยในการสำรวจ สอบทานครัวเรือนยากจนทั้งรายเก่าและรายใหม่ มีนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ จำนวน 20 คน เข้าร่วมการดำเนินงาน โดยมีหน้าที่หลักในการร่วมสัมภาษณ์ สำรวจข้อมูลครัวเรือน เก็บพิกัดทางภูมิศาสตร์ ครัวเรือนยากจนรายใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นการฝึกภาคสนามและฝึกประสบการณ์ได้เป็นอย่างดีให้กับผู้เรียน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาในภาพรวมของอำเภอท่าลี่ ทุนด้านที่มีค่าคะแนนสูงสุดคือ ทุนมนุษย์ 2.48 รองลงมาคือ ทุนกายภาพ 2.43 ทุนเศรษฐกิจ 2.02 ทุนธรรมชาติ 1.87 และ ทุนทางสังคมมีค่าคะแนนน้อยที่สุดคือ 1.76 และข้อค้นพบที่สำคัญ คือความต้องการของครัวเรือนยากจนต่อการศึกษาของบุตรหลานที่อยากให้มีการสนับสนุนช่วยเหลือ การเข้าถึงแหล่งเงินทุนหรือกองทุนหมู่บ้านที่ยังติดเงื่อนไขต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามความประสงค์ ซึ่งแหล่งเงินทุนคือต้นทุนของการตั้งถิ่นฐานชีวิต และกลุ่มคนลาวที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในเขตอำเภอท่าลี่ที่มีจำนวนมาก ซึ่งบางครอบครัวฐานะพออยู่ได้ และอยู่ดี แต่หลายครอบครัวอยู่ลำบากและอยู่ยาก

ซึ่งผลการศึกษาและข้อค้นพบที่สำคัญนี้สอดคล้องกับแนวคิดมโนทัศน์การดำรงชีพ (Livelihoods) ในฐานะที่เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายศักยภาพในการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชาวนา โดยมี Robert Chamber และ Gordon Conway (1991) เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ผลการศึกษา นี้ โดยสามารถนำมาอภิปรายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่วิจัยได้อย่างเห็นภาพ นั่นคือในประเด็นของความสามารถในการเข้าถึง

ทรัพยากร และกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิต เมื่อครัวเรือนยากจนไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีอำนาจต่อรองในการเข้าถึงสิทธิ จึงทำให้เขายังย่ำอยู่กับคำว่าจนเพราะวิธีการในการเอาตัวรอดของครอบครัวยังต้องหวังพึ่งโชคชะตา พร้อมทั้งการดำรงชีพจะยั่งยืนได้เมื่อสามารถรับมือกับปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาหรือเพิ่มพูนความสามารถและทรัพยากรทั้งในปัจจุบันและอนาคต

นอกจากนี้จากผลการศึกษาของสัมพันธ์กับ Lueangaramsri (2011) ที่กล่าวว่า ปัญหาในการดำรงชีพนั้นแท้ที่จริงแล้วมาจากความสามารถหรือไม่สามารถที่จะเข้าถึงทุน ทรัพยากร ตลอดจนการมีสิทธิหรือไม่สิทธิในการเป็นเจ้าของและการจัดการทรัพยากรของครัวเรือน ความสามารถหรือไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานภาพของทรัพยากรเพื่อการดำรงชีพเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตกอยู่ในภาวะความยากจนของชาวชนบท ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาที่ว่ากลุ่มครัวเรือนยากจนในเขตอำเภอท่าลี่เป็นกลุ่มคนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ไม่มีเงินทุน และขาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเป็นผลกระทบต่อเนื่องกันจนมาสู่รุ่นลูกหลาน เพราะกลุ่มคนเหล่านี้ล้วนรอคอยแต่การช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐ และคืนรนด้วยการรอผลผลิตทางธรรมชาติในการยังชีพ เช่น การเก็บของป่า เห็ด หน่อไม้ และสัตว์น้ำ

หรืองานของ Saruno (2021) ที่ว่าต้นทุนมนุษย์เป็นรากฐานสำคัญที่จะนำมาซึ่งผลลัพธ์ของระบบการดำรงชีพที่ยั่งยืน การมีต้นทุนมนุษย์ที่ดีอาจช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ เนื่องจากการมีความรู้ แรงงาน หรือความสามารถในทักษะต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการที่สามารถใช้ประโยชน์จากทุนด้านอื่น ๆ ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อม หรือการเข้าถึงแหล่งทุนนั่นเอง ซึ่งเห็นได้จากกลุ่มครัวเรือนยากจนหลายครัวเรือนอยู่ในวัยชราหรือวัยพึ่งพิงจึงทำให้เกิดการจนซ้ำซ้อนลงไป แต่หลายครัวเรือนยากจนยังเป็นวัยแรงงาน มีทักษะทางการเกษตร ไร่จ้างทั่วไปทางการเกษตร แต่ไม่มีที่ดินทำกิน จึงทำให้เขาขาดโอกาสและปัจจัยทางการเงิน

อีกทั้งงานของ Kollmair and Gamper (2002) ได้เสนอว่าหัวใจของการดำรงชีพนั้นอยู่ที่คน การเข้าใจความเข้มแข็งของคน ซึ่งถูกเรียกว่าทุนหรือทรัพยากร จึงเป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์แนวทางที่คนแปรทรัพยากรให้เป็นผลลัพธ์เชิงบวกในการดำรงชีพ ซึ่งเมื่อพิจารณาผ่านบริบทในพื้นที่ศึกษาปรากฏว่าความเข้มแข็งของครัวเรือนยากจนนั้นไม่พบเลยเพราะข้อค้นพบหนึ่งในการศึกษาคือ ...“แววตาที่ท้อแท้ น้ำเสียงที่สยบยอมต่อโอกาสและความจน”... เมื่อครัวเรือนยากจนขาดความเข้มแข็ง เพราะหมดกำลังใจในการต่อสู้และใช้ชีวิต ทำงานอย่างไรก็ไม่สามารถลืมตาอ้าปากได้ ความสยบยอมต่อความจนจึงเกิดขึ้นมาแทนที่การต่อสู้ต่อความจน และด้วยอีกหลายเหตุผลที่ทำให้ครัวเรือนยากจนขาดความเข้มแข็ง ทั้งศักยภาพในการเข้าถึงทุนต่าง ๆ ศักยภาพของร่างกาย ศักยภาพของการเข้าถึงระบบการศึกษาที่เป็นตัวชี้วัดถึงการเป็นต้นทุนชีวิต และที่สำคัญคือกำลังใจ การสยบยอมต่อความจนจึงเป็นตัวสะท้อนถึงความอ่อนแอของครัวเรือนยากจนนั่นเอง สิ่งที่ครัวเรือนยากจนมีคือประสบการณ์ชีวิตที่ช่วยในการเอาตัวรอดไปวัน ๆ

นั่นเอง นอกจากนี้กลุ่มชาวลาวที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตอำเภอท่าลี่คือความน่าสนใจที่รัฐควรมีมาตรการให้การช่วยเหลือดูแล อันเนื่องมาจากกลุ่มคนนี้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นเวลานาน มีการสมรสกับคนไทย มีบุตรเป็นชาวไทย เพื่อให้เขามีสิทธิ์และโอกาสตามมาตรฐานของความเป็นมนุษย์

บริบทความจนเป็นพลวัตและซึ่งต้องการอาศัยการเข้าใจ และการเข้าถึง ในการลงพื้นที่ค้นหาและ สอบทานข้อมูลทำให้นักวิจัยพบว่า ปัญหาความยากจนในระดับพื้นที่มีหลากหลายสาเหตุ และ เปลี่ยนแปลงได้ตามปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายใน นอกจากนี้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง คือ ทัศนคติ ที่มีต่อปัญหาความยากจนของครัวเรือน ที่เกิดจากการที่เป็นเพียง “ฝ่ายรอ” การช่วยเหลือ ที่ผู้ปกครอง ในท้องถิ่นพยายาม “เยียวยา” ความทุกข์ตามมาตรการจากภาครัฐ ครัวเรือนที่ยังเข้าไม่ถึงความช่วยเหลือ หรืออยู่ในระหว่างรอการช่วยเหลือ เกิดทัศนคติที่ยอมแพ้ ยอมสยบต่อความจน มองความยากจนเป็นปัญหา ที่ตนเอง ไม่สามารถต่อสู้แก้ไขเองได้ สายตาที่ท้อแท้ และรอคอยความหวังจากการทำประชุมกลุ่ม กับครัวเรือนยากจน คือ หลักฐานทางกายภาพที่นักวิจัยสามารถสัมผัส และรู้สึกได้ โดยเฉพาะเมื่อมองผ่าน ฐานทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืน 5 ด้าน จะพบปัญหาที่เป็นสาเหตุของพลวัตความยากจน นี้ในพื้นที่อำเภอท่าลี่ ได้อย่างชัดเจน อาทิ การเจ็บป่วย การขาดโอกาสทางการศึกษาทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทำให้ไม่มีทักษะอาชีพ ที่จะปรับเปลี่ยน หรือผันตัวรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้ทัน ซึ่งประเด็นเหล่านี้ เป็นปัญหาระดับประเทศ จึงพบว่า การประกอบอาชีพ โดยเฉพาะเกษตรกรรมของครัวเรือนยากจน มักทำไปตามภูมิความรู้เดิม ที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าผลผลิตที่จะได้ ไม่คุ้มกับต้นทุนที่ได้ลงทุนไป แต่จากการทำประชุมน กับครัวเรือนยากจน จะได้รับฟังคำตอบที่ไม่แตกต่างกัน คือ ทำไปเพราะเคยทำมาแบบนี้ ทำเพราะพ่อแม่ ปู่ย่าตายายทำกันมาแบบนี้ จึงเป็นการผลิตแบบดั้งเดิมที่ไม่ได้มีการมองเห็น โอกาส และภัยคุกคาม

ดังนั้น การจะเริ่มค้นแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน การมีข้อมูลที่ถูกต้อง แม่นยำทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ จะทำให้สามารถออกแบบเครื่องมือที่จะใช้แก้จนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่สิ่งหนึ่งที่นักวิจัย หรือหน่วยงานต่าง ๆ จะขาดไม่ได้ คือการเข้าใจ และเข้าถึงบริบทแห่งความจน ในพื้นที่นั้น ๆ การเข้าใจบริบทความจน สามารถใช้ฐานข้อมูล และแนวคิดต่าง ๆ จากงานวิจัยในการช่วย ทำให้ผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้ที่จะมีส่วนในการบูรณาการความร่วมมือช่วยเหลือ นั้น ต้องมองเห็นสาเหตุ อย่างเป็นระบบ เนื่องจากบางครัวเรือน ไม่ได้อยู่ลำบากเพราะมีต้นทุนความยากจนด้านเดียว แต่เกิดจาก หลากหลายมิติความจน ดังนั้น การจัดลำดับความยากจน จำแนกตามมิติฐานทุนการดำรงชีพ จะทำให้ เข้าใจได้ว่า ครัวเรือนใด ต้องการความช่วยเหลือรูปแบบใด เร่งด่วนเพียงใด ทุนการดำรงชีพใดที่ต้องอาศัย การสงเคราะห์ ส่งต่อความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานภาคีในระดับพื้นที่ หรือระดับจังหวัด ทุนการดำรงชีพใด ที่สามารถใช้แนวทาง โมเดลแก้จนเข้าไปช่วยเหลือเพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหายากจนด้วยตนเองได้อย่าง ยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาในพื้นที่ พบว่ากลุ่มครัวเรือนยากจนเป็นผู้สูงอายุจำนวนมากที่มีข้อจำกัดทางกายภาพ และการเคลื่อนย้าย ดังนั้น จึงควรมีโมเดลแก๊จนที่สามารถใช้องค์ความรู้ งานวิจัยและนวัตกรรมต่าง ๆ เพื่อช่วยให้คนกลุ่มนี้สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยการเพิ่มทุนการดำรงชีพอย่างยั่งยืนทั้งในมิติทุนเศรษฐกิจ ทุนมนุษย์ และทุนทางกายภาพ

2. เนื่องจากอำเภอท่าลี่ และอีกหลายอำเภอเป็นพื้นที่ชายแดน จึงมักพบปัญหาจากการสอบทานคือ คนชายขอบ หรือประชากรแฝงที่มีการอพยพข้ามพรมแดนตามธรรมชาติที่มาปักหลักฐานถิ่นฐาน แต่ไม่ได้สัญชาติ จึงทำให้ขาดโอกาสในการเข้าถึงรัฐสวัสดิการต่าง ๆ ถึงแม้จะมีความอยู่ในระดับยากลำบากหรืออยู่ยาก ซึ่งจังหวัดควรมีมาตรการในการจัดการคุณภาพชีวิตของคนกลุ่มนี้ด้วยเช่นกันที่เป็นไปตามหลักมนุษยธรรม และนิติธรรม

3. ในการดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยต้องวางแผนในการทำประชาคม โดยพิจารณาช่วงเวลาของชุมชนหรือปฏิทินทางการเกษตรและกิจกรรมของชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมประชาคมได้อย่างเต็มที่ หากจัดกิจกรรมในฤดูการเกษตรชุมชนจะมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างจำกัด

เอกสารอ้างอิง

- Baumann, P. and Sinha, S. (2001). Linking Development with Democratic Processes in India: Political Capital and Sustainable Livelihoods Analysis. *Overseas Development Institute: Natural Resources Perspectives*. pp. 8: 1-5.
- Community Development Department. (2020). *Thai People Map and Analytics Platform : TPMAP for Administration and Community Development*. Retrieved January 20, 2022, from <https://www.cdd.go.th/wp-content/uploads/sites/110/2020/04/0405-6-v0955.rar>. (In Thai).
- Kiatsongchai, S., Prukha, S., Maliton, W., Phetkanchanapong, P., Soisuwan, K., Inthawong, R. et al. (2021). *Research for precise poverty alleviation in Loei province* Loei: Loei Rajabhat University. (In Thai).
- Kollmair, M. and Gamper, S. (2002). The Sustainable Livelihoods Approach. *Input Paper for the Integrated Training Course of NCCR North-South. Aeschried, Switzerland*, (pp. 1-11). 9-20 September 2002. Development Study Group, University of Zurich.
- Lueangaramsri, P. (2011). *Concept of Living Livelihoods*. Chiang Mai: Academic Development Fund Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (In Thai).

Saruno, S. (2001). Research and Development of Agricultural Systems to Improve Agricultural Systems in Small Farmers. in *Documents for the Academic Seminar on Research and Development Agriculture in the Southern Region*. 14th-16th February 2001. Krabi: Maritime Hotel. (In Thai).
